

Alf Gunnmo (red):

Äga för att bruka – om markägande och resursutnyttjande

Under rubriken *Äga för att bruka* (Stockholm: LT, 154 s) behandlar 13 författare problem som: Är markägandet ett hinder för utvecklingen? Måste vi ändra på ägandet av marken för att få en positiv utveckling i våra glesbygder? Vilka medel kan vi i så fall använda? Olika sätt att se på dagens verklighet förs fram tillsammans med förslag till åtgärder för att främja en positiv utveckling.

Författarna har en mycket skiftande bakgrund. Här finns t ex historiker, statsvetare, "gröna vågare" och ekonomer. Följden blir naturligtvis att förslagen blir mångskiftande, ibland motsägelsefulla.

I bokens förord påpekas att "I glesbygdspolitiken måste vi stimulera till lokalt engagemang, lokala initiativ och lokalt resursutnyttjande. Om resurserna kan utnyttjas på ett bättre sätt ger det fler människor utkomst. . . Därigenom får vi en ökad ekonomisk aktivitet som i sin tur ger underlag för bättre samhällservice. Detta är till gagn för hela vårt land och folk."

Till gagn för alla?

Mitt intryck är att ett alltför litet utrymme har lämnats åt att visa att en ökad bosättning i glesbygden verkligen är till "gagn för hela vårt land och folk". Möjligen är det så, att författarna tar detta som en självklarhet, varför ingen möda behöver användas till att diskutera denna fråga.

Nu är det bara Fritz Magnusson, i vardagslag journalist på tidningen Land, som offerar utrymme åt frågeställningen. Han menar att en ny politik skulle kunna ge bättre resursutnyttjande och resurshushållning, bättre försörjning med mat och energi, samt en bättre miljö. Därtill menar han att den förda politiken givit negativa verkningar i kulturellt, socialt och demokratiskt avseende.

Det är viktigt både för demokratins vitalitet och stabilitet att nationen är mång-

sidigt sammansatt och har en befolkning i olika regioner av sådan storlek att det råder en viss jämvikt. I detta fall, menar han, spelar landsbygden och dess befolkning en speciell roll. Här har vi en motpol, om än numerärt underlägsen, till den urbana delen av samhället. Bosättning, levnadsformer och arbetsförhållanden skapar egenskaper, som är ytterst värdefulla för nationens och demokratins stabilitet.

Framåtsyftande

Boken innehåller både historiska, nutidsbeskrivande och framåtsyftande artiklar. Genomgående är artiklarna välskrivna, och artiklarna om markägandet förr och nu är väl avvägda. De ger intressanta basfakta för den fortsatta diskussionen.

Vi får veta att det år 1981 fanns 389 000 personer, som var ägare till en jordbruksfastighet. Av dessa var 33 procent skutbor, dvs de var bosatta utanför den församling där jordbruksfastigheten var belägen.

Avfolkningen av landsbygden har förvisso medfört en del problem. En följd har, menar Gunvor Lydén, blivit tomma bostadshus och övergivna ekonomibyggnader, som bär vittnesbörd om en långtgående kapitalförstörelse. Vad hon menar med "kapitalförstörelse" framgår dock inte klart. Jag menar att hon har missat skillnaden mellan teknisk och ekonomisk livslängd. Huvuddelen av de övergivna husen på landsbygden har en låg standard. Visserligen skulle de vara beboeliga i många år än, om folk accepterade att bo omodernt. Bättre alternativ, beroende på en bättre ekonomisk situation, har dock medfört att husen lämnats öde. Även vid ett oförändrat befolkningstal hade sannolikt flertalet av de nu tomma husen stått outnyttjade, såvida de inte först hade blivit upprustade. Samma resonemang gäller för ekonomibyggnaderna.

Verklighetsfrämmande

Boken innehåller några intressanta men verklighetsfrämmande artiklar som diskuterar hur man skall få till stånd nybrukande. Jordbrukspolitiken i övrigt synes ju

mera handla om hur något hundratusental hektar åker skall kunna överföras till annan produktion.

Jan Danielsson, författare och frilansjournalist, menar exempelvis "att tiotusentals unga människor inte annat begär än att få en plats att bo på landsbygden och ett stycke mark att arbeta med. Visserligen tror han att "Människor kommer att få arbeta där långt mer än vad den vanliga 40-timmarsveckan föreskriver och de kommer att ha årsinkomster som många gånger underskrider normernas existensminimum. Men många är ändå beredda att göra det, för att själva få bestämma över sina liv".

Varför har det då gått snett? Författarna synes genomgående mena att det är fel på ägarestrukturen. Det finns många som äger, men som inte brukar. Samtidigt finns det många, som vill bruka, men som inte får det. När det gäller jordbruket är det visserligen möjligt att bruka utan att äga, det går att arrendera. I många fall blir foljden likväl att ägaren låter marken ligga för fäot, såvida han inte planterat skog. När det gäller skogen har foljden av den nya ägarstrukturen i stället blivit att intensiteten sjunkit.

Det borde kanske än mer ha betonats att det är svårt att bestämma vad som är "optimal intensitet". Likaså gäller att skogen inte tar hänsyn till ägareförhållanden. Den växer lika bra ändå. Dock gäller det att ägarestrukturen kan påverka planteringsvilja och röjningsintensitet, och då kommer tillväxten, och därmed också avverkningsmöjligheterna, att påverkas på längre sikt. Om intensiteten i skogsbruket har varit för låg under det senaste årtiondet, och mycket tyder på det, ger detta dock ett bra utgångsläge för framtiden.

Jan Danielsson vill ta bort den enskilda äganderätten till mark, och i stället låta stiftelser äga. Enskilda personer skulle bara få brukningsrätt. Motsvarande tankegångar har kulturgeografen Ronny Svensson. Jag skall gärna erkänna att jag inte förstår deras resonemang. Enligt min mening är det små skillnader mellan dagens inskränkta äganderätt och den brukanderätt, som de föreslår.

Ronny Svensson menar att dagens höga fastighetspriser medför att nytillträddarna får leva med "kniven på strupen" på grund av de höga ränteutgifterna. Men brukningsavgifterna kan väl komma på samma nivå? Visserligen menar författarna att brukningsavgifterna kan sättas lågt om marken ägs av stiftelser. Men detta är bara utbudssidan. Det finns en efterfrågesida också. Vid låga brukningsavgifter kommer antalet presumtiva brukare att bli mycket stort. Hur skall man välja mellan de tusentals sökandena? Frågan förblir obesvarad.

Använd skattesystemet

En ekonom känner naturligtvis lättare igen resonemangen som förs av Lars Hultkrantz. Han menar, och här är han sannolikt överens med huvuddelen av dem som analyserat problemet, att den nya ägarestrukturen till stor del beror på regelsystemet. Vi har en jordförvärvslag, tillkommen bl a för att hindra icke-jordbrukares förvärv av jord och skog. En stor frikrets (nära släktingar) behöver inte söka förvärvstillstånd. Det har medfört att en stor del av marken likväl ägs av icke-jordbrukare. De säljer inte, väl medvetna om att ett eventuellt senare försök till återförvärv av jord och skog blir nära nog omöjligt. Den gällande prisprövningen vid förvärv ger samma resultat. Det blir lönsamt att behålla en fastighet, även om man är ineffektiv som brukare. Den effektive får inte möjlighet att visa sin effektivitet genom att erbjuda ett högre pris.

Hultkrantz vill därför avskaffa både jordförvärvslag och prisprövning. I stället vill han använda skattesystemet för att styra ägande och brukande. Enligt min mening är han på rätt väg. Skattesystemet kan användas till att styra både ägande, brukande och boende.

Däremot betvivlar jag starkt att den garantibeskattning, som föreslås av Strukturutredningen, och som förordas av Hultkrantz, räcker långt. Garantibeskattningen är ett alltför svagt instrument. Vid den metoden skulle det exempelvis vara möjligt att kombinera ett rela-

tivt extensivt drivet jordbruk med ett helt och hållet vilande skogsbruk.

På sitt sätt ser det illa ut för glesbygden just nu. Det räcker inte med att många redan har flyttat. Ålderssammansättningen är nu sådan, att man måste räkna med en betydande "naturlig avgång". En oförändrad befolkning kräver sålunda inte bara ett stopp i utflyttningen, utan också en betydande inflyttning.

Det är inte utan att jag tror att författarna till *Åga för att bruka* har överskattat de areella näringarnas möjligheter att utgöra ett tillräckligt underlag för servicenäringarna i glesbygden. Än finns det gott om outnyttjade rationaliseringsmöjligheter i både jord- och skogsbruket. En annan ägarestruktur kan endast till en del bromsa upp minskningen i antalet sysselsatta inom jord- och skogsbruket, dels genom en högre intensitet, dels genom en något lägre mekaniseringsgrad.

Jag tror därför att en annan ägarestruktur är viktig av andra orsaker än att få en större befolkning till landsbygden. Det nuvarande regelsystemet gör det lönsamt även för ineffektiva ägare att behålla sina fastigheter. En ändrad jordförvärvslag och nya skatteregler kan därför leda till ett bättre resursutnyttjande.

Vad gäller önskemålet om en ökad befolkning på landsbygden torde andra medel än en ökad sysselsättning inom jord- och skogsbruket vara effektivare. Här är det i högre grad frågan om faktorer som samhällelig service i form av barnomsorg, äldreomsorg, sjukvård etc. Det är förvisso inget som hindrar att en sådan utveckling kan gå hand i hand med ett större antal deltidslantbrukare.

Vill man därtill ha en ökad befolkning även utanför samhällena, torde det behövas avsevärt mer underbyggda motiveringar än vad som presenteras i *Åga för att bruka* för att en sådan satsning skall vara försvarbar. På de obebodda, och även på många av de bebodda, fastigheterna är bostadsbeståndet dåligt. Jag misstänker att en nybebyggelse snarare bör ske i de små samhällena och/eller längs allfartsvägarna.

Sune Håkansson
Högskolan i Växjö